

Rusya’da Şubat Devriminden Sonra Azerbaycan Siyasi Aydınlarının Örgütlenmesi

Rahim HASANOV

*Doktora Öğrencisi, Azerbycan Bilimler Akademisi, Şeki Bölgesel İlmi Araştırmalar Merkezi,
raqimhist@mail.ru .*

Özet

1917 Şubat Devrimi’nden sonra Rusya İmparatorluğu’nda siyasi durum kökten değişti. Dünya halklarının hapishanesi olarak adlandırılan ve dünyada önemli nüfus kazanan Romanovların krallık saltanatına son verildi. İmparatorluğun eyaletlerinden birisi olan Azerbaycan’da ise siyasi durum kritikti. Ancak Güney Kafkasya halklarının Demokratik Hareketi, bu sürece yeni bir ivme kazandırdı.

Çalışmada, devrim sonrası Azerbaycan’daki siyasi sürecin, söz konusu dönem ülkede güç kazanan Müslüman Ulusal Konseyi ve bölgesel üst düzey yönetiminin faaliyetleri araştırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca, Azerbaycan’ın bu komite çevresinde toplanan siyasilerin milli mücadeledeki rolü de genel hatlarıyla değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Milli Komite, Şubat Devrimi, Müsavat Partisi

Reorganization of Azerbaijanian Political Activists After February Revolution in Russia

After the February Revolution in 1917 the political situation radically changed in the Russian Empire. People put an end to the reign of the Romanovs' kingdom which covered a large part of the world and called the prison of the peoples. In Azerbaijan, which was one of the provinces of the empire, the political situation was critical. The democratic movement of the peoples of South Caucasus was given a new push. The author tried to investigate the political processes happened in Azerbaijan after revolution and the activity of Provisional Executive Committee of the Muslim National Council which was strength motive at those times. The author's main purpose is to give political assessment to the work done by political figures of Azerbaijan who congregated around that committee.

Key Words: Azerbaijan, National Committee, February Revolution, Musavat Party

Giriş

1917 yılı Şubat devriminden sonra Rusya’da yeni bir siyasi ortam oluşmaya başladı. Bu durum, başkent Bakü başta olmak üzere Azerbaycan kentlerine de yansiyarak milli mücadelenin canlanmasına zemin hazırladı. Mücadelenin asıl temeli, kolonyallığa son vermek ve sömürge rejiminden kurtularak özgürlük kazanmakla milli arazi özerkliğini elde etmektir. Mehmet Emin Resulzade, Birinci Dünya Savaşı’nın neticelerini şöyle özetliyordu: *“Belli bir davaya ve gayeye sahip olan milletler, devletler arasında önem kazandıkları gibi, devletlerin iç politikaları üzerine de büyük tesirler göstereceklerdir. Bu şekilde ayrı ayrı milletler bir millet olarak yaşayabilmek için her şeyden önce kendilerini bilmeli, belli bir amacı, hedefi olacak o aydınlık yıldızla sahip olmalıdırlar. Çünkü muttehid bir ruh ve müşterek bir gayeye sahip olmayan milletlerle yeni esaslar üzerine kurulacak yaşam uzlaşamayacak ve bundan yoksun kalan topluluğu da kimse dinleyemeyecektir”* (Resulzade, 1990, s. 26).

1917 devriminin zafer ile sonuçlanması, hem hareket temsilcilerini, hem de geniş halk kitlelerini, yeni bir siyasi yapının oluşturulması görevi ile yüz yüze bırakmıştı. Devrim döneminde genel bir soruna dönüşmüş monarşiye karşı birlikte hareket eden siyasi parti ve kurumların devrimden sonraki siyasi programlarının farklılığı, ülkedeki sosyal-siyasi süreçte etkisini göstermek zorundaydı. Aynı siyasi parti ve örgütler II. Nikolay’ın tahttan indirilmesi sonrası yeni bir siyasi ortamda yok olmamak için ölüm kalım savaşına girdiler (Baky, 1917, s. 3). Uzun müddet milli kolonyallığın ve monarşinin hüküm sürdüğü ülkede demokratik özgürlüklerin oluşumu yolunda ilerlerken, anarşist eğilimlerin de önünü birdenbire engellemek kolay olmamaktaydı. Bu durum Çar İmparatorluğunun eyaletlerinden birisi olan Azerbaycan’da da etkisini göstermekteydi. Kaosun hüküm sürdüğü böylesine bir ortamda milli hareketin taraflı tek bir çizgide yürümesi ise oldukça ağır bir mesele idi.

XX. yüzyılın başlarında Azerbaycan’da siyasi partiler ve örgütlerin oluşmasına rağmen, bu dönemde ileri sürülen siyasi ilkelerde 1917 Şubat devriminden sonra belli değişikliklere ihtiyaç duyulduğu görülmüyordu. Aynı zamanda Azerbaycan’ın temel siyasi gücü sayılan Müsavat Partisinin 1913 yılında kapatılarak üyelerinin bir takım baskılara maruz kalması, milli hareketin gidişatını olumsuz etkilemişti (Извести Бакинской Дум, 1917, s.2).

Müsavat Partisi Şubat devriminden sonra faaliyete başlasa da, ilk aylarda siyasi güç olarak halkı yönlendirmesi tam manada mümkün görülmemekteydi. Şubat devrimi sırasında siyasi parti ve kurumlara sahip olan Güney Kafkas Müslümanlarının ise milli siyasi merkezi mevcut değildi.

2. Bakü Müslüman Teşkilatları Geçici Yönetim Komitesinin Azerbaycan Milli Mücadelesindeki Rolü

Bazı Sovyet tarihçileri söz konusu dönem Azerbaycan'da genel anlamda siyasi bilginin yoksunluğunu anlatırken, Müslüman kitlelerin sadece din ve dile bağlı olduklarını yazarlar (Гасанов, 2010, s. 26). Hatta Stepan Şaumyan Azerbaycan milletçiliğini trajik milliyetçilik olarak tanımlarken, Ermeni milletçiliğini örgütlenmiş milliyetçilik diye nitelendirir (Баку, 1917, s. 2). Oysa hem Taşnak-Bolşevik olan Şaumyan'ın fikirleri, hem de Sovyet tarihçiliğinde benimsenenler tamamen yanlıştır. Azerbaycan Türkleri dine bağlı olsalar da, XX. yüzyıl başlarında onlarda yeterince siyasi bilgi ve milli ideoloji şekillenmişti. Sadece Azerbaycan'da Şubat devriminden önce ve ondan sonraki dönemde mevcut olan "Açık Söz", "Sovgat", "Basiret", "Doğrusöz" gibi milli demokratik basın kuruluşlarının faaliyetini örnek göstererek ileri sürülen görüşlerin asılsızlığını ispatlamış oluruz (Каспий, 1917, s. 5). Ayrıca, söz konusu dönem Azerbaycan milliyetçiliği, milli devlet için şekillenen bir ideoloji idi. Bu dönem Ermeni milliyetçiliği ise yapıcı olmayan ve gaspetme amaçlı bir ideolojik çizgide yürüyordu (Багирова, 1997, s.23).

Şubat devriminden sonra Güney Kafkasya'nın Türk-Müslüman nüfusu Bakü Müslüman Milli Komitesinin geçici yürütme kurulunda toplanıyordu. 29 Mart 1917 yılı, "Hayriye Cemiyeti" Salonunda yapılan Müslüman Teşkilatının toplantısında, tüm Müslüman camianın önünde bu kurumun esası konu (Багирова, 1997, s. 31). Toplantıdan hemen sonra "İsmailiye" ve "Taze Pir" camilerinde konuşmalar gerçekleşti (Гасанов, 2010, s. 29). Bakü, Müslüman Milli Komitesi bu bağlamda bir çeşit merkez rolünü oynuyordu. Komite Başkanı, aynı zamanda Müsavat Partinin üyesi, hukukçu Mehmet Hasan Hacinski, yardımcısı ise Mehmet Emin Resulzade idi. Komiteye liberal aydınların temsilcileri, ulusal girişimciler, din görevlisi Ağa Alizade vd. dahil edilmişti. Yönetimde ayrıca A. M. Topçubaşov ve F. H. Hoyski ile yardımcıları N. Nerimanov, A. Emircanov da bulunmaktaydı (Resulzade, 1990, s.160).

Komitenin oluşturulmasında temel amaç devrimden sonra Müslümanların etkinliğini sağlamak ve Azerbaycan'ın milli güçlerini birleştirmek idi. 7 Nisan tarihinde komite "Müslümanlara çağrı" adı altında yeni bir karar kabul etti (Багирова, 1997, s. 29). Buradaki siyasi durum, tüm Müslüman nüfus ve diğer kuruluşların güçlerinin birleştirilmesini gerektiriyordu. Kararda, Rusya'nın gelecek kaderinin demokratik cumhuriyet olduğu ve Azerbaycan'ın siyasi şeklinin ise muhtariyat olması gerektiği vurgulanıyordu (Гасанов, 2010, s. 33). Alimerdan bey Topçubaşov'un komitenin faaliyeti döneminde muhtariyat hakkında fikirler ileri sürmesi de bunu kanıtlamaktadır.

Müsavat partisinin temsilcileri Rus despotizminin iflas etmesine rağmen, ırkçı kitlelerin Türk-Müslüman halklarının siyasi gelişimine engel yaratacağının farkındaydı.

Azerbaycan siyasi görevlilerinin Rus emperyalist politikalarına karşı birleşmesi bu yüzden oldukça önem arz etmekteydi. Bununla birlikte aynı zamanda Bakü Müslüman Milli Şurası Geçici Yönetim Komitesinin oluşturulması ve Müslümanların bu komitenin etrafında birleştirilmesi gerekiyordu. Bakü Müslüman Milli Şurası Geçici Yönetim Komitesinin sloganında: “kazanılmış özgürlüğü korumak ve ondan isabetli biçimde yararlanmak için birleşmek gerekir” ifadelerine yer verilmişti (Azerbaycan Halk, 2004, s. 227).

Müsavet partisinin 1917 yılının Mart ayından Haziran ayına kadarki faaliyetleri doğrudan Müslüman Ulusal Konseyi Geçici İcra Komitesi bünyesinde yürütülmekteydi (Azerbaycan Halk, 2004, s. 229). Komiteye katılan siyasi aydınlardan bir kısmı Rusya devlet dumasında milletvekili idi. Topçubaşov, Hoyski gibi aydınların ayrıca 1905-1907 devrimindeki aktif rolleri, siyasi açıdan tecrübe kazanmalarını sağlamıştı. Topçubaşov tüm yazı ve konuşmalarında, demokratik özgürlük ve Müslümanların hukuki meselelerinin çözümü için mücadele veriyordu. Onun yüzyılın başlarında hükümet organlarının negatif yöneticilik kurallarına karşı konuşmaları halkın milli şüur konusunda gelişimini olumlu etkiliyordu. Feteli Han Hoyski, II. Devlet Dumasına (Meclisine) milletvekili seçilmeden önce de, Azerbaycan siyasi hareketi sıralarında bulunuyordu (Багирова, 1997, s. 28). İster Tiflis, isterse de Bakü mahkemelerindeki tecrübeleri, onun yüksek düzeyde hukuk bilgisi elde etmesine sebep olmuştu. Şubat devriminden sonra bile bu denli potansiyele sahip insanın milli hareket sıralarında olması ve Müslüman komitenin önderlerinden birine dönüşmesi, hareketin hızlı gelişmesine ortam yaratıyordu. M. H. Hacinski teknik eğitim görmesine rağmen XX. yüzyılın başlarında Azerbaycan siyasi arenasında etkin yer almıştı. 1904 yılında “Himmet” örgütünün kurulmasında Hacinskinin büyük hizmetleri olmuştur (Resulzade, 1990, s. 22). Sonradan M. E. Resulzade ile birlikte bu kurumdan uzaklaşsa da, siyasi faaliyetini her zaman sürdürmüştür. Bahis konusu kişilerin geniş deneyime sahip olmaları ve halk kitleleri arasında büyük nüfus kazanmaları, komitenin bu dönemde mevcut olan siyasi örgüt ve partilere oranla daha aktif faaliyet göstermesine ortam yaratıyordu. Bakü Müslümanlarının Geçici Yönetim Komitesinin faaliyet dönemi 1917 Bolşeviklerinin Ekim dönemine rastlıyordu (Гасанов, 2010, s. 332). Azerbaycan’ın gelecek yapısı, silahlı kuvvetler, ekonomi, kültür, eğitim mesleleri komitenin sorunlarının başında gelmekteydi. Komite Azerbaycan halkının çıkarlarını Rusya’ya karşı korumak, Kafkasya devlet yönetimlerinde savunmak ve Müslüman nüfusun çeşitli seçimlerdeki faaliyetini düzenlemek için başlıca görevler edinmişti ve bu görevlerin icrasına, komitenin özel temsilcileri seferber edilmişti (Гасанов, 2010, s. 52).

Komitenin faaliyetleri Ermeni ve Rus teşkilatları tarafından tenkitle karşılanarak, neyin pahasına olursa olsun, Müslümanların birleşmesine engel olunmaya çalışılıyordu. Bakü’de Taşnak, Menşevik, Bolşevik örgütlerinin daha güçlü olması, komitenin çalışmalarını da olumsuz yönde etkiliyordu (Azerbaycan Halk, 2004, s.12). Örneğin

komite, “Güneykafkas Özel Komitesi’nde”, Müslümanların eşit haklarla görev almalarını talep etmekteydi. Bundan dolayı Bakanlar Kurulu Başkanı Lvov’a özel mektupla da başvurulmuştu. Bu talebe karşılık bolşevikler, esetler* ve menşeviklerin sert tepki vermesi, yerli olmayan partilerin milli harekate karşı tavrını açıkça ortaya koyar. Sosyal demokratlar bu durumu, gizli oylamanın Müslüman halk için daha demokrat olacağı şeklinde izah ediyorlardı. Ancak buna rağmen geniş müslüman kitlenin tecrübesizliği ve eğitimsizliği gözden kaçırılıyordu (Azerbaycan, 2008, s.296).

Azerbaycan’a bağımsızlık verilmesi konusunda çeşitli engeller çıkaran Bolşevikler, Müslümanları silahlanma girişiminde bulunmakla suçluyorlardı. Komitenin sıralarına Müslüman nüfusun büyük bir bölümünün katılması ve neredeyse nüfusun çoğunluğunun onu desteklemesi, menşevikleri de tedirgin etmekte idi (Resulzade, 1990, s.229). “İzvestiya Bakinskogo Sovyeta” Gazetesi, bu konuya geniş yer vererek yazılarında Müslüman milliyetçiliğinden ve onların devlet kurumlarına verdikleri zararlardan bahsediyorlardı (Azerbaycan, 2008, s.297). Azerbaycan siyasi liderlerinin aktif faaliyetleri, Ermeni ve Rus partilileri de kaygılandırmakta idi. Ermeni temsilcileri hükümetin üst düzey bürokratlarına, bu durumun önüne geçilmesi için şişirilmiş mektuplar yollamaktaydılar (Гасанов, 2010, s. 44).

Menşevik partiler Azerbaycan siyasi hareketini ve Müslüman Komiteyi kendi çıkarlarının peşinde olma iddiasıyla suçluyordu. “İzvestiya Gazetesi”, Müslüman Komitenin savaşa karşı olan ve halkların demokratik özgürlüklerini isteyen Rus demokrasinden farklı olduğunu ileri sürüyordu (Балаев, 1998, s. 41). Yazıda söz konusu komitenin yıkıcı siyaset yürüttüğü ve onların geçici hükümete karşı bölücü pozisyonda durduklarından bahsediliyordu. Mevcut durumdan doğan sorunların ise geçici hükümet yoluyla çözülmesi gerektiği anlatılıyordu (Балаев, 1998, s.40). Ancak, devrimin ilk aylarından Azerbaycan siyasi örgüt ve partilerinin geçici hükümet ve onun politikalarını desteklemesi mümkün değildi.

Müslüman Komitenin oluşturulmasında katkıları olan Azerbaycan siyasilerinin esas gayeleri, kadrolarda kilit noktalara yerleştirilen ve Azerbaycan halkının çıkarlarına aykırı siyaset yürütmek isteyen memurları görevlerinden uzaklaştırmak için çalışmaktı. Örneğin, Müslüman Komitenin üyeleri Evangulov’un Azerbaycan halkını temsil pozisyonda duran birisi olarak göreve gönderilmesine itiraz etmiş ve Taranovski gibi İslam karşıtı birinin görevden uzaklaştırılmasını talep etmişlerdi. Bu mektuplar Petrograd Hükümetine ve Güney Kafkasya Özel Komitesine gönderilmişti (Каспий, 1917, s. 2).

* Rusya İmparatorluğunda Sosyal Devrimciler

Komitenin faaliyetinde ortaya çıkan sorunlardan biri de sosyalist yönelimli siyasi parti temsilcilerinin talepleri idi. Örneğin komitede işçi sınıfından 12 kişinin temsil edilmesi, Efendiyev'in tepkisine neden olmuştu. Efendiyev bir ordu sayısı olan 30 bin kişilik işçi sınıfından 12 kişinin komitede bulunmasını adaletsizlik olarak niteliyordu. Bu durum aynı zamanda sosyalist çevrelerde kendi çıkarlarına yönelik konuşmalara da davetiye çıkarıyordu (Resulzade, 1990, s.16).

Devrimin ilk aylarında sınıflı meselenin ortaya atılması ve burjuva-girişimci sınıfı ile işçi sınıfının çatışmasının oluşturulması, yeni döneme adım atmış milli mücadeleye olumsuz yansıyor. Genellikle sosyal demokratların ulusal hareket meselesinde böyle bir pozisyon tutmasını, aynı dönem için geçersiz bir adım olarak algılamak gerekir. Çünkü Azerbaycan'ın söz konusu dönem siyasilerinin milli şüurun gelişmesinde gösterdikleri çabalar, başlıca olarak milli birlik ideolojisinin oluşumuna yöneltmişti. Aynı dönem için ise milli birlikten başka hiçbir siyasi ideoloji Azerbaycan halkının lehine çalışmazdı. M. E. Resulzade, A. Topçubaşov, F. H. Hoyski, N. B. Yusifbeyli'nin Azerbaycan uğrunda verdikleri milli mücadele, halkı Rus emperyalizminin etkisinden kurtarmak için sürdürdükleri çaba ve direnişi, bu bağlamda oldukça önem arz etmektedir.

1917 yılının yaz aylarından ülkede yaşanan siyasi gerginlik, komitenin yeniden düzenlenmesini zorunlu kılıyordu. Temmuz ayında komite yeniden düzenlendi. Alimerdan Bey Topçubaşov komite başkanı, M. Hacinski ve M. Emin Resulzade ise başkan yardımcıları idi. Aynı zamanda M. H. Vezirov'un genel sekreterliğini yürüttüğü komitenin yeniden şekillenmesi, sosyal-demokratların belirli itirazına sebep oldu (Azerbaycan, 2008, s. 305). N. Nerimanov komiteye emeksever halk kitlelerinden de adayların katılmasını talep ediyordu. Ancak, Nerimanov'un teklifi dikkate alınmadığı gibi, şahsıyla birlikte "Hümnet" teşkilatı da komiteye dahil edilmedi (Балаев, 1998, s. 41).

Hümnet teşkilatının bolşevik eğilimli olması, komite arasındaki anlaşmazlığın bir diğer nedenlerindendi. Ancak şunu da kaydetmek gerekir ki, bu önerinin dikkate alınmaması gösterilen dönemde aktifleşen Bolşeviklerin emeksever halk arasında ciddi taraftar toplamasına sebep olabilirdi. Çünkü Bolşeviklerin asıl ideolojik oyunu, halkı aristokratlara karşı kıskırtmak ve onlara karşı nefret hissi uyandırmaktı. Bu nedenle komite birkaç ay sonra 12'si işçilerin yaşadıkları bölgelerden ve 12'si de köylü birliklerinden oluşan üyelerden bir topluluk kurma girişiminde bulundu (Гасанов, 2010, s. 55).

Bakü Müslümanları Milli Komitesi Azerbaycan'ın kaza ve köylerinde de çalışmalar yürütmekteydi. 26 Haziran tarihinde yapılan oturumda kabul edilen karar tasarısı ile millisiyasi kurumların oluşturulması yer bulmuştu. Amaç ise halk arasında milli birlik, özgürlük, cumhuriyetçilik, demokrasi ve federatif devlet düşüncesinin yayılması idi (Гасанов, 2010, s.57). Ülke siyasetinin önde gelenleri olarak Alimerdan Bey Topçubaşov,

Feteli Han Hoyski ve Mehmet Emin Resulzade daha devrimden önce ulaşmak istedikleri ideoloji için normal bir ortam oluştuğunun farkında idiler. Söz konusu dönem aynı zamanda bu siyasetin yürütülmesi için oldukça önemliydi (Багирова, 1997, s.25). Çünkü devrimden sonra çeşitli siyasi parti ve örgütlerin bir bölümü bu fikre karşı çıkıyordu. Örneğin Eserler, devrimden sonra köylülerin rolünü artırmaya çalıştı. Onlar Güney Kafkasya'da milli meseleyi sadece sosyalist partilerin şahsında, ulusların demokratik temsilcileri ile siyasi antlaşmanın yapılabileceğini iddia ediyorlardı (Багирова, 1997, s.29). Esetlerin, Müslüman Türklerin milli mücadelesine karşı çıkmaları, Güney Kafkasya'da İslam karşıtı algısı oluşmasına sebep oluyordu. Esetler, Müslümanların şahsi meseleleri ve imtiyazları hakkında mücadele ettiklerini ileri sürüyorlardı. Onların bu asılsız görüşlerinden, Güney Kafkasya'daki Müslüman hareketinin feodal karakter taşıdığı ve tüm ülke adına değil de sanki birkaç kişinin çıkarı uğruna istismar edilen bir eylem olduğu iddia ediliyordu (Балаев, 1998, s.41). Ancak, Şubat devriminden sonra ister Müsavat Partisinin temsilcileri, isterse de Müslüman Komitenin etrafında birleşen siyasi militanlar, Azerbaycan'da önemli bir demokratik ortamın oluşturulmasına gayret göstermekteydiler. Bu Kafkasya Müslümanlarının ve Rusya Müslümanlarının kongresinde öne sürülen taleplerden de açıkça anlaşılmaktadır (Azerbaycan, 2004. s.13).

Eset ve Menşevik partilerinin Azerbaycan milli mücadelesine karşı düşman pozisyonları, komite seçimlerinden sonra daha da arttı. Seçimlerde Bakü nüfusunun büyük çoğunluğu, oylarını Azerbaycan milli kurumlarından yana kullanmıştı. Seçim neticesinde Müslüman bloğu 29735 oy, sosyalistler 18061 oy, kadetler* 1028 oy toplamışlardı (Azerbaycan Halk, 2008, s.296). Bu seçim neticeleri, Azerbaycan siyasilerinin birleştiği Bakü Müslüman Milli Şurası Geçici Yönetim Komitesi'nin halk arasında gördüğü yüksek itibarının göstergesi idi.

Araştırmacılardan bazıları, komitenin kurulmasını ülkedeki parti ve örgütlerin siyasi faaliyetlerindeki eksiklikle ilişkilendiriyorlardı. Örneğin Aydın Balayev, Bakü Müslüman Milli Şurası Geçici Yönetim Komitesinin oluşturulmasını, ülkedeki siyasi partilerin zayıf kalması sonucu kurulduğunu ve dönemin ülkede faaliyet gösteren partilerini Ermeni ve Gürcü partilerinden daha yetersiz olduğunu iddia ediyordu (Балаев, 1998, s.40-41). Halbuki şunun dikkate alınması gerekir ki, Milli Komitenin kurulması ve ülke siyasi partilerinden seçilen adayların bu teşkilat çevresinde toplanması, Azerbaycan milli hareketinin gelişimi için oldukça başarılı bir adımdı. Bu reform aynı zamanda Azerbaycan siyasi parti ve teşkilatlarının söz konusu kurum çevresinde birleşmesi devriminin beraberinde getirdiği siyasi eklektizmi ve anarşist yönleri kısmen ortadan kaldırmış oldu.

* Rusya İmparatorluğunun Anayasal Demokrasi (Liberal Siyasi) Partisi.

Komite başkanlığını Alimerdan Bey Topçubaşov'un üstlenmesi, Azerbaycan milli mücadelesinde de canlanmaya sebep oldu. Alimerdan Bey Birinci Rus devrimi yıllarında, Azerbaycan fraksiyasına öncülük ettiğinden, komite başkanlığı konusunda da tecrübeye sahipti. Topçubaşov'un emri ile hazırlanan "Müslümanların Belediye Taslağı", Kafkas Müslümanları için örnek tavsiyeler içeriyordu (Извести, 1917, s. 2). Hakikaten o dönem Sosyalist Parti ve teşkilatlarının karşı durmaları, Bakü Müslüman Komitesinin yürüttüğü işlerde ciddi engel oluyordu. Buna rağmen milli harekatta büyük bir rol oyandığı da bilinen bir gerçektir. Taslakta ayrıca şovinizmden uzak, hakiki vatansever humanist insanlara ihtiyaç duyulduğundan bahsedilirken, "kendin yaşadığın gibi başkalarına da yaşama hukuku tanı" şeklinde demokratik slogana yer verilmişti (Извести, 1917, s. 2).

Kafkas Müslümanları Kongresinin yapılmasını, komitenin gerçekleştirdiği projelerin en yüksek zirvesi olarak değerlendirmek mümkündür. Milli komitenin çabası sonucu yapılan bu kurultay, Rusya Müslümanlarının Kongresi için de bir başlangıç ve kaynak rolünü oynadı. Kongrede alınan karara göre Kafkasya'da iki milli merkez yaratılmalı idi. Bunlardan birisi merkezi Bakü olan Güney Kafkas Teşkilatı bir diğeri ise Kuzey Kafkasya ve Dağıstanı ihtiva eden Vladikavkaz Komitesiydi. Güney Kafkasya için merkezin kurulması ise Bakü Müslümanları Geçici Yönetim Komitesine havale edilmişti (Азербайджанское, 1998, s. 42).

Kafkas Müslümanlarının gerçekleştirdiği bu kurultay, siyasi arenada çizilen başarılı bir yol haritası olarak değerlendirilmelidir. Bu kurultay aynı zamanda Rusya Müslümanlarında da benzer bir kongre düzenlenmesine başlangıç oldu. Genel manada Milli Komitenin 1917 yılı siyasi hareketinde yürüttüğü işler, Azerbaycan siyasilerinin de milli birlik çatısı altında birleşmesi için teşvik idi.

3. Sonuç

Müslüman komitesi 1917 yılı Şubat ayının burjuva demokratik devriminden sonra Azerbaycan siyasi güçlerinin milli menfaat uğruna mücadelesi için birleşme noktası oldu. Komite imparatorluğun yıllarca halkta yarattığı belirsizliğin giderilmesinde önemli bir rol oynadı. Komite etrafında birleşen siyasi üyeler, Azerbaycan'ın gelecek kaderinin çözümü uğrunda mücadeleyi birlikte yapmakla, tek siyasi çizginin yürütülmesine ortam oluşturmuşlardır. Şubat devriminden sonra siyasi mücadelede belli eklektik görüşleri kaldırmak için Müslüman komitenin oluşturulması, Azerbaycan milli hareketinde başarılı bir adımdı. Aynı zamanda Müslüman olmayan parti ve örgütlerle mücadelede ulusal siyasi kurumların Milli komite çatısı altında birleşmesi, oldukça başarılı bir siyasetin göstergesidir. Komite etrafında birleşen partiler kendi siyasi programlarını aktifleştirmiş oldular. Bunun sonucunda doğuda ilk bağımsızlığını elde eden Azerbaycan Cumhuriyetinin kurulması yolunda mücadele için elverişli bir ortam oluştu.

Kaynaklar

Azerbaycan Tarihi (2008). Azerbaycan Tarihi, 5. Cilt, Bakı, Elm, s. 221-229.

Azerbaycan Halk Cumhuriyeti (2004). Azerbaycan Halk Cumhuriyeti Ensklopediyası, Bakı, ss.11-23.

Азербайджанское Национальное Движение в 1917-1918 гг., Баку, 1998, Изд.Элм.

Балаев, Айдын. (1998). Национальная Движение Азербайджана, Баку, Елм.

Багирова, Ирада. (1997). Политические Партий и Организаций Азербайджана в Начале XX Века, Баку изд. Элм.

Гасанов, Гасан. (2010). На Пути к Первой Республике. Баку.

Каспий (1917), Каспий Газета № 159, Баку, 19 Июнь 1917, s. 3.

Извести Бакинской Дум (1917). Извести Бакинской Дум, Январь-Апрель1917, s. 12-17.

Resulzade M., Emin. (1990). Azerbaycan Cumhuriyeti, Bakı, Elm Neşriyatı.